

PAVLÍNA KOURKOVÁ

PTAČÍ DUŠE

Létající drahokamy našich luk, lesů a zahrad

mladá fronta

Ptačí duše

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.mf.cz
www.albatrosmedia.cz

MLADÁ FRONTA

Pavλίna Kourková

Ptačí duše – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

PTAČÍ DUŠE

PAVLÍNA KOURKOVÁ
BARBORA KAMINIECKÁ

PTAČÍ
DUŠE

*Létající drahokamy
našich luk, zahrad a lesů*

mladá fronta

Illustrations © Pavlína Kourková, 2025
Text © Barbora Kaminiecká, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-204-6464-4
ISBN e-knihy 978-80-204-6468-2 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)

O PTÁCÍCH A BARVÁCH ANEB MÁ CESTA S KŘÍDLY

Začalo to vlastně náhodou... Jako zahradní architektka jsem dostala za úkol vytvořit ilustrace ptáků pro naučné tabule do jedné velké zahrady. Zadání jsem si sice sama nevybrala, ale přesto se pustila do práce s respektem i velkou zvědavostí. Do té doby jsem totiž ptáky nikdy nemalovala, pouze květiny, takže to pro mě byla opravdová výzva. Brzy jsem ale zjistila, že mě jejich ztvárňování nesmírně baví. Bylo to pro mě něco úplně nového. Zatímco velké botanické malby často vyžadují týdny soustředěné práce na jednom obraze, malování ptáků bylo jako nádech čerstvého vzduchu — rychlejší, hravější a zároveň velmi osvěžující.

Když jsem ptáky začala malovat, chtěla jsem zachytit nejen jejich tvar nebo barvy, ale přála si, aby se v obrazech odrazilo i to, jak jsem je vnímala, když jsem je potkávala na procházkách přírodou i městem. Každý tah štětcem, každý tón barvy na paletě, byly pokusem vyjádřit jejich volnost a radost z létání, jejich milé švitoření, neposednost a neustálou bdělost.

Malování ptáků mě učí trpělivosti a vnímavosti. Každý ptáček, každé pírkó, jsou drobným mistrovským dílem přírody. Jsou ztělesněním pohybu a okamžiku, přitom zároveň přinášejí klid — zvláštní ticho, které dokáže naplnit duši. Ve chvílích, kdy držím štětec, jako by se čas zpomalil. Je to dialog mezi mnou a světem, kde já mluvím barvami a ptáci mi odpovídají krásou.

Tím, že je maluji, propojuji se nejenom s nimi a s přírodou, ale i sama se sebou. Je to cesta plná pokory a obdivu — k tomu, co je prosté a zároveň zázračné. A když se pak dívám na hotový obraz, doufám, že se na něj podívá i někdo jiný a spatří v něm to, co cítím já: svobodu a křídla života, která nás všechny nesou.

Při malování jsem si brzy uvědomila, že mě ptáci fascinují nejen jako téma malby, ale i jako obyvatelé přírody. Na procházkách krajinou jsem začala více vnímat jejich přítomnost — tiché zašustění ve větvích, odlesk křídel ve vzduchu, jemné švitoření v korunách stromů. Každý je jiný, a přesto mají něco společného: jsou symbolem svobody. Jejich schopnost vzlétnout, opustit místo a zmizet v dáli mě dojímá.

Když jsem začala malovat první ptáčky, netušila jsem, že mě jejich ilustrace dovedou k vlastní knize. Ale někdy nás naše životní cesta zavede až tam, kam jsme ani neplánovali, a otevře nové dveře, za kterými čeká něco krásného.

Doufám, že se moje radost a obdiv k přírodě otiskly i do obrazů v knize, kterou právě držíte v ruce. Přála bych si, aby vás každý ptáček, každé křídlo a každé peříčko zavedli na chvíli do světa krásy, lehkosti, volnosti a nekonečné svobody.

Pavčina Kourková, botanická malířka

PŘÁTELE NAD NÁMI

Odnepaměti obdivujeme jejich schopnost vznést se do oblak a letět. Kamkoli, žádná vzdálenost pro ně není nepřekonatelná. Těšíme se z jejich zpěvu a žasneme nad barvami jejich peří. Malujeme je, píšeme o nich básně a na motivy jejich hlasů skládáme hudbu. Pojmenováváme je a někteří z nás se po nich jmenují. Určitě máte ve svém okolí nějakého Strnada, Čápa, Sokola, Straku, Vránu nebo Sojku. A také je zavíráme do klecí, střílíme, trávíme a bez jejich masa a vajec si většina z nás neumí představit jídelníček. Jsou nedílnou součástí našeho světa. Bez nich by byl o hodně chudší a smutnější. Ptáci si zaslouží a potřebují naši ochranu.

Vědci dosud popsali víc než 10 000 ptačích druhů. V České republice s námi žije, nebo bylo někdy pozorováno, více než čtyři sta. Volně žijících ptáků je na světě přes 50 miliard. Nejpočetnějším druhem je vrabec domácí, který postupně osídlil všechny kontinenty a jehož žije na světě asi 1,6 miliardy. Ale ani vrabčáci nemají na různých ustláno, a přestože se zdá, že je jich všude plno, i oni ubývají. A známe také druhy, které jsme už stihli vyhubit. A není jich málo. Snad nejsmutnější je příběh severoamerického holuba stěhovavého. Kdysi nejpočetnější ptačí druh obývajících Zemi, jehož miliardová hejna přelétala nad Severní Amerikou, lidé bezohledně a zbytečně vyhubili během jediného století. Stříleli ho pro maso i zábavu. A když konečně pochopili, že holubů tu nežije nekonečné množství,

bylo pozdě. Poslední samička holuba stěhovavého Martha uhynula v roce 1914 v zoologické zahradě v Cincinnati. U mnoha jiných ptačích druhů zbývají poslední desítky nebo stovky jedinců a bez důsledné ochrany nemají moc šancí na přežití. Na Novém Zélandu žije kakapo soví, nejtěžší a také jeden z nejohroženějších papoušků na světě. Může vážit víc než tři kilogramy, vypadá jako porostlý mech a vzhledem připomíná sovu. Nelétá, hnízdí v norách a potravu hledá v noci. Na samý okraj vyhubení se dostal kvůli lidem, kteří na Nový Zéland přivezli nepůvodní druhy savců, pro které byl nelétavý kakapo snadnou kořistí. Posledních 244 kakapů přežívá díky velkému úsilí ochranářů na několika novozélandských ostrůvcích.

Ptáci se během svého vývoje dokázali přizpůsobit neuvěřitelné škále prostředí. Tučňáky císařské najdeme na ledových pláních Antarktidy, kde hnízdí ve čtyřicetistupňových mrazech při ledovém vichru. Stepokurové v pouštích dokážou ve svém peří na hrudi nosit vodu mláďatům z kilometry vzdálených napaředel. Ptáci létají nad mořem, osídlili řeky, rybníky a jezera, jsou jich plné lesy i deštné pralesy. Někteří každý rok létají tisíce kilometrů na zimoviště a na jaře zpět na hnízdiště, jiní schopnost letu navždycky ztratili. Jako třeba pštrosi, tučňáci nebo kakapové. Ptáci jsou fascinující. Někteří se dožívají stejného věku jako lidé, jiní dožijí sotva pár let. Malé druhy pěvců mají krátký život, žijí obvykle jen několik

let, a ještě se mnoho jejich mláďat nedožije ani dalšího jara. Dlouhověcí jsou třeba mořští ptáci, dravci nebo velcí papoušci. Nejstarším známým volně žijícím ptákem je samička albatrosa laysanského nesoucí příznačné jméno Wisdom — Moudrost. Kroužkovaná byla v roce 1956 asi jako pětiletá a dodnes hnízdí na tichomořském atolu Midway.

Ale za ptáky nemusíme cestovat do exotických zemí, žijí všude kolem nás a někteří se za námi stěhují i do měst a vesnic. Třeba rorýsi, vlaštovky a jirčičky dříve hnízdili na skalách a dnes si bez jejich křiku a švitoření neumíme léto představit. Jeden z našich nejběžnějších sousedů, kos černý, ještě donedávna žil v lese a byl plachý. Můžeme se za nimi vydat do luk, do lesů nebo k vodě. Nikdy nezapomenu na časné červnové probuzení v kempu v Brdech. Les byl naplněný ohlušujícím zpěvem stovek, možná tisíců ptáků, obyvatelé lesa vítali nový den. Miloslav Nevrlý, velký znalec a milovník

přírody, svou lásku k nim vyjádřil v jednom z rozhovorů zcela prostě: „Od mládí mě na těch okřídlených tvorech okouzlovala jejich svoboda, nedbající hranic států ani světadílů, jejich krása a zpěv i schopnost postarat se, v životě i ve smrti, sami o sebe.“

S ptáky, které najdete v této knížce, se u nás můžete běžně potkat. Nechte se okouzlit jejich prostou krásou. A až se vynadíváte na půvabné obrázky od Pavlína Kourkové, vyrazte do přírody a pozorujte ptáky v jejich přirozeném prostředí. Poradím vám, kdy a kde je nejspíš zastihnete. Jsou všude kolem nás. Dalekohled a určovací knížka jsou dobrými pomocníky, ale můžete vyjít jen nalehko, dívat se a poslouchat. Těšit se z jejich prosté přítomnosti, z jejich zpěvu a barev. Bylo vědecky prokázáno, že pozorování ptáků v přírodě přispívá k duševní pohodě. Je to pravda, něco o tom vím.

Barbora Kamíniecká, ornitoložka

Brhlík lesní

Sitta europaea

Ve starších knihách se setkáme třeba i s názvy jako brhel, datlík modrý, lezavka, mazák, plháček, sinice, vrbař, zamazák, zákorník a žluva modrá. Všechna tato legrační jména patří brhlíkovi lesnímu. Určitě už jste se s tímhle rošťákem někdy potkali. V lese nebo v parku, možná v zimě přiletěl spolu se sýkorkami na krmítko.

S černou páskou přes oko, ostrým zobákem bedlivě prohledává skuliny v kůře stromů a doluje ukrytý hmyz. Má zavalité tělíčko, krátký ocas a velkou hlavu s dlouhým zobákem, takže ho poznáte podle typické siluety. Často ťuká do stromů jako datel, ale takovou sílu, aby vytesal do dřeva díru, v zobáku přece jen nemá. Odletuje jen kůra. Ale umí jiné věci. Obratně šplhá po kmenech hlavou dolů, to žádný jiný náš pěvec nedělá. Živí se hmyzem, ale v zimě nepohrdne semínky a na krmítku umí ztropit pěkné pozdvižení. Brhlík vyhání ostatní stravníky a semínka rozhazuje všude kolem. A podobně jako sojka si dělá zásoby na horší časy. Dokáže se dostat i do lískových oříšků. Ořech zaklíní do vhodné škvíry jako do svěráku a ostrým zobákem do něj vyklove otvor, aby se dostal k jádru.

Zobák má šikovní, ale k vytesání dutiny k hnízdění mu nestačí. Proto se zabydlí v dutinách po jiných ptácích, nejčastěji po strakapoudech, kteří nemají problém každý rok si vydlabat novou dutinu. Nepohrdne ani vyvěšenou budkou. Jenže brhlík často není spokojen s velikostí a tvarem vstupního otvoru, bývá pro něj příliš velký. Ale poradí si. Na čas se vrhne na zednické řemeslo a vstup do dutiny

dozdí směsí hlíny a slin tak, aby mu vyhovoval. Přece jen, nenechavých špačků a vrabců je všude kolem spousta a on se nehodlá nechat vyhnat ze svého domečku silnějším soupeřem. Někdy je v takovém řemeslném zápalu, že blátem vymaluje i vnitřek dutiny. Vlastní hnízdo už není žádná náročná věc. Pár kousků borové nebo jiné kůry a je hotovo.

Samička snese do hnízda šest až deset světlých, rezavě kropenatých vajíček a sama na nich něco kolem dvou týdnů sedí. Za další tři týdny se mláďata vydávají do světa. U brhlíků jsou obě pohlaví stejně zbarvená, ale sameček

má přece jen výrazněji červenohnědě zbarvené perí na bocích. Brhlík je stálý, zůstává u nás celý rok a pár se příliš nevzdaluje od hnízdiště. Je teritoriální, takže na hejno brhlíků v lese určitě nenarazíte. Zpívá hlasitě, ale žádný velký umělec to není, složitou melodii nečekejte. Až uslyšíte v lese zvuk podobný zapískání rozhodčího fotbalového zápasu, takové výrazné zadrnčení, nebo naopak pomalejší řadu jednotlivých hvizdů, které stoupají nebo klesají, pořádně se rozhlédněte. Určitě tam někde bude. Nejspíš hlavou dolů.

Budníček menší

Phylloscopus collybita

Budníček spadá do kategorie drobných, nevýrazně vybarvených, zelenohnědých ptáčků. Pokud ho pouze pozorujeme a nejsme zkušení ornitologové, můžeme s jeho určením poněkud tápat. Ale stačí, aby se pustil do zpěvu, a máme jasno. Budníček menší je opravdu droboučký, dokonale splývá s okolím, ale nepřeslechnete ho. Nezpívá nijak libozvučně ani složitě, je hlavně hodně hlasitý. Je to známá, několikrát opakovaná, trochu jednotvárná řada čistých, silných, jednoslabičných tónů, které se nejčastěji přepisují jako „cilp — calp, cilp — calp“. Však si ho kvůli zpěvu Němci pojmenovali Zilpzalp, v angličtině se jmenuje Chiffchaff. Samec vyzpěvuje celé jaro a někdy můžeme zpěv budníčka menšího zaslechnout i na podzim před odletem na zimoviště.

Budníčků známe v různých částech světa víc než padesát druhů a všichni jsou si velmi podobní. V Evropě se můžeme potkat asi s patnácti druhy. Další najdeme v Africe a v Asii, budníčci pronikli až do daleké Oceánie. U nás hnízdí tři druhy a ptáčci jsou si podobní jako vejce vejci. Kromě budníčka menšího se u nás setkáme s budníčkem větším, který je ale větší opravdu jen o trošku. Zpívá trochu posmutněle, jeho hlas nejprve flétnovitě stoupá a poté melancholicky klesá. Zastihneme ho nejspíš v lese nebo v okolí vod, blízkosti lidí se spíš vyhýbá. Třetím druhem je budníček lesní. Je věrný svému jménu a potkáme ho hlavně v listnatých nebo smíšených lesích. Nejraději má bučiny, odkud můžeme slyšet jeho výraznou, cvrčivou písničku. Z našich tří druhů je budníček lesní nejméně početný.

Všichni naši budníčci jsou svrchu hnědozelení se světlým bříškem a nevýrazným, tmavým proužkem přes oko a světlým nad okem. Tyto proužky jsou u budníčka menšího nejméně patrné a celkově je tento ptáček z našich budníčků nejtmaší. Budníček menší má také jako jediný tmavé nožky, což nemáme zpravidla v přírodě šanci vidět. Takže i kdyby seděli všichni tři budníčci na větvi vedle sebe, nemusíme je bezpečně rozeznat. Samičky jsou zbarvené stejně jako samci. Proto, pokud se chceme v budníčcích vyznat, musíme se naučit jejich zpěv, který je u každého druhu úplně jiný. Budníčci menší jsou těžní ptáci, v březnu se vracejí ze Středomoří, a někteří dokonce až ze subsaharské Afriky. Jen výjimečně se

rozhodnou, že přečkají zimu u nás. Potkáme se s nimi hlavně ve světlých, listnatých a smíšených lesích a také v parcích a zahradách.

Samec a samička mají zajímavě rozdělené role. Jako u mnoha jiných pěvců je stavba hnízda záležitostí samice. Proč se vlastně budníčkovi říká budníček? Protože samička postaví hnízdo, které připomíná boudičku, na zemi nebo nízko nad ní. Je ukryté v trávě, v kopřivách nebo v hustých keřích. Jedná se o kulovitou stavbu spletenou z větviček, trav, listů, mechu, lišejníků a kořínků, která má otvor z boku. To je docela praktické, protože do hnízda nepříší. Však je taky samice na všechno sama. Do hnízda vystlaného peříčky snese čtyři až šest bílých vajíček s hnědými nebo fialovými, trochu rozpitými skvrnkami. Na vajíčkách sedí dva týdny sama a mláďata krmí také většinou sama. Loví pro ně v korunách stromů hlavně hmyz, jeho vajíčka a larvy, pavouky a další drobné bezobratlé.

A co dělá celou dobu sameček? Nesmíme mu křivdit, i jeho role je důležitá. Během hnízdění odhodlaně vyhání z okolí všechny vetřelce a troufne si i na soupeře mnohem většího než je on sám. Neváhá se pustit třeba do sojky. I přes jeho nasazení je mnoho hnízd vypleněno, protože na kočku nebo kunu ani statečný bojovník nestačí. Budníčci stihnou zahnízdit i dvakrát ročně, a protože jich je zatím u nás docela hodně, zdá se, že samičky spoustu boudiček úspěšně schovají a samci zase ubrání. Každé jaro se těším, až u nás v sadu toho malého křiklouna zase uslyším.

Červenka obecná

Erithacus rubecula

Jeden z našich nejběžnějších druhů pěvců, červenka obecná, je nesmírně zajímavý ptáček. Lidově se jí říká čermák, což je u nás zcela běžné příjmení. Lidé je měli rádi nejen díky příjemnému zpěvu, ale také proto, že v domácnostech fungovaly jako živé mucholapky. Snadno se ochočily a ve světnicích pochytily spoustu obtížného hmyzu. Dokonce se objevily případy, kdy se na jaře na svobodu vypuštěná červenka na podzim vrátila k lidem a spokojeně u nich přečkala zimu v teplé světnici. Některé u svých chlebovárců dokonce zahrázily.

Červenka je drobný, hnědý ptáček o něco menší než vrabec, s velkou hlavou, výrazným okem a dlouhýma, tenkýma nožkama. Nejnapadnějším znakem je cihlově červená skvrna na hrudi, která přechází i na tvář. Podle ní se také červenka jmenuje. V Anglii se traduje, že červenka byla původně jen obyčejný hnědý ptáček. Přiletěla však svým zpěvem utěšit na kříži umírajícího Ježíše a jeho krev na jejím peří ulpěla. Od té doby je červená skvrna znakem všech červenek. Ano, podobná pověst se váže i ke stehlíkovi, takže kdo ví, kolik ptáčků Krista ve smrti doprovázelo. Angličané každopádně červenky milují, jsou pro ně symbolem Vánoc a objevují se na vánočních pohlednicích a poštovních známkách.

Samec i samička jsou stejní, jen mláďata červenou skvrnu ještě nemají, a je tedy snadné splést si je s jiným druhem. Zpěv červenky není příliš hlasitý, ale je moc hezký. Taková jemná, posmutnělá,

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Ptačí duše.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.